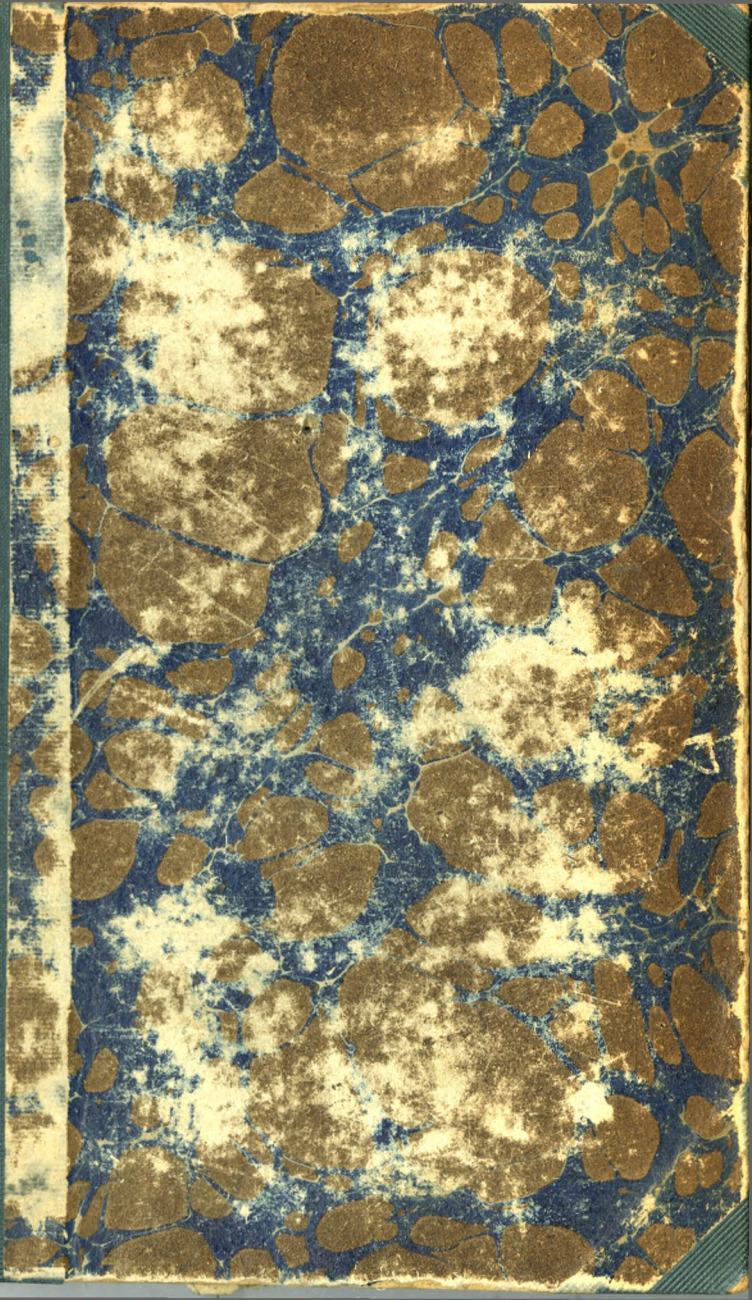

Politikai
röpiratok.

99.

10
99
—
771

1873

DEÁK FERENCZ

PROGRAMMBESZÉDE

A KÉPVISELŐHÁZ 1873. JUNIUS 28-iki ÜLÉSÉBEN.

10.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM KÖNYVNYOMDÁJA.

1873.

DE BALLAGI GÉZA.

T. ház! Nem akarom Csiky Sándor képviselő urat azon térre követni, melyet beszéde végén elfoglalt, és a csalhatatlansági dogmáról értekezni; nem akarom ezt tenni, mert a dogma vallási részéről nekünk itt sem értekezni, sem határozni nem feladatunk. (Helyeslés.) A dogmákat minden valóság maga szabja meg a maga hiveinek, a hivek higgyék meggyőződésük szerint; az államnak csak a politikai részszel lehet dolga. Én tehát mindenekelőtt a fenforgó kérdésre szorítkozom, vagyis Lükő Géza képviselő ur indítványára. (Halljuk! Halljuk!)

A t. képviselő ur roszalja a miniszter eljárását és a miatt ellene bizalmatlanságát fejezi ki és reményét nyilvánítja, hogy a miniszter nem fog helyén megmaradni. Reményével, bizalmával nekem nincs dolgom, hanem állításával igenis van.

Azért roszalja a miniszter eljárását, mert — ugymond — nem járt el törvény szerint és nem eszközölt szigorubb büntetést a rosznyói püspökre. Erre nekem csak egy észre-

vételem van, és ez az, hogy nem eszközölt. mert nem lehetett eszközölnie.

Előhozzák Ulászló 1507-ki decretumának 8. cikkét, a melyben az mondatik, hogy a ki az ország törvényei, decretumai ellen vét, súlyosan büntetessék. Ez ismeretes törvény, ugyanezt idéztük valaha a kir. commissáriusok ellen; ugyanez azonos tartalma a hűtlenségi és felségsértési törvényekkel. Azonban a miniszternek mindenekelőtt, mielőtt e lépéshez nyult, azt kellett volna constatálhatnia, hogy világos határozott törvény ellenében vétett a rozsnýói püspök.

Tanulmányoztam a lehetőségig a placetum jogának kérdését, de megvallom, — lehet. hogy figyelmemet elkerülte, — a vastag corpus jurisban egyetlenegy törvényt sem találtam, mely a placetum jogát szabatosan körülírva megmondaná, hogy miből áll az. (Ugy van! jobbfelől.) Nem kezdeni meg a pert a pápai szék előtt, csak appellatában oda felvinni: erről szól Lajos törvénye, melyre Csiky Sándor t. képviselő ur hivatkozott; de azt minden ember látja, hogy a jelen eset és azon eset igen különböző. Nem fogadni el idegen prépostokat, püspököket, kiket ide nevezne a pápa a fejedelem beleegyezése nélkül: erről is törvény és praece-dens esetek vannak, de ez megint különbözik a jelen esettől.

Ha a miniszter azt mondotta volna a kir. ügyésznek, hogy ezen embert az 1507-ki 8. t. cz. alapján idézze az illető bíróság elé, azért, mert ez a decretumokat nem observálta, a királyi ügyek igazgatója azt kérdezte volna: melyik törvényre alapítsam az actiót, s melyik törvény szerint kérjek ellene büntetést? és meg vagyok győződve, hogy a miniszter nem tudott volna felelni.

Ez a tetszvényjog igen sajátos dolog. Én azt nem speciális jognak tartom, hanem olyan jognak, mely nem egyedül egy statust, kivételesen Magyarországot, hanem minden statust a világon megillet (Helyeslés), hogy a maga fennállásának biztosítására fellépjen oly tanok vagy cselekvések ellen, melyek a státus fennállását veszélyeztetik. Ez a státus fogalmából eredő jog, a mely minden státust egyaránt megillet. (Helyeslés.)

Emlitik, hogy Magyarország királyát, mint apostoli fejedelmet illeti meg e jog; de hivatkozom nálamnál a históriában jártasabb férfiakra, én úgy tudom, hogy az »apostolicus rex« czimét legelőször Mária Terézia kezdte használni különösen egy pápai breve folytán; azelőtt e czimet magyar királyok soha sem használták. Tehát a brevének volna az az eredménye, az apostoli czimből folyva az a jog, hogy a magyar király más jogokat

is gyakorolhat, mint minöket más státusok fejedelmei gyakorolnak ?

Egyébiránt voltak esetek, a mikor engedetlenségért a fejedelem egy időre beneficiumaitól megfosztotta a püspököket, hanem ne feledjük el. — hogy közülünk talán senki sem fogja helyeselni, hogy a fejedelemnek egyedül magának, birói hatalom közbejötté nélkül — a mint akkor történt — büntető joga legyen. Én azt állítom, hogy alkotmányos parlamentáris országban a fejedelem kegyelmezhet (Helyeslés), mert az ő legmagasb kegyelmezési joga sértetlenül fennáll, de nem büntethet a maga hatalmából. (Élénk helyeslés.)

A hol tehát a törvény sem azt, a mi a büntett constatálására mulhatlanul szükséges, nem definiálja, sem az eljárásról nem szól, sem a bíróságot ki nem jelöli: igen nehéz lett volna a miniszternek azon térre mennie, a hol előre láthatta, hogy sikertelenül fog működni. En e szerint a miniszter eljárását nemcsak nem helytelenitem, hanem helyeslem. (Helyeslés jobbfelől.) Ő élt azon figyelmeztetéssel, melyre jogosítva van bárki ellen, ki a törvényt nem tartja meg, vagy a fejedelem akaratától eltérőleg cselekszik; büntető joga sem a miniszternek, sem a fejedelemnek ez esetben nem volt. A bíróságnak volna büntető joga, de bíróság törvény által nincs

kijelölve, sem a követendő eljárás megállapítása nincs.

Azt kérdezhetnék: mi tehát a teendő? Tartanak tőle, hogy ezen cselekvény következt, nem egyedül Schopperé, háborus viszálykodásba keverhetnek bennünket. Kérdem, valamely állam vagy egyes ember, ki attól tart, hogy háborus viszálykodásba keveredhetik, mit tekint első feladatának? Megnézi arsenálját; megvizsgálja, ha van-e a háboru viselésére elegendő alkalmas fegyvere. És ha nem találja elegendőknek, mindenekelőtt fegyverről gondoskodik. Mi az erkölcsi, az intellectualis háboruban a mi fegyverünk? A törvény. (Helyeslés.)

Ha azt találjuk, én pedig úgy találom, hogy a törvény nem nyújt elég eszközt, nem világos, nem határozott, sőt nem is szól arról, a miről talán szükség volna szólnia, mindenekelőtt arról kell gondoskodnunk, hogy elegendő fegyverünk legyen, azaz törvényekről, a melyekre állapítva s a melyek erejénél fogva eljárassunk az oly hibák ellen, a melyek megtorlására most törvényeink nem nyújtanak elég eszközt. (Általános élénk helyeslés.)

Általában, t. ház, nemcsak azt helyeslem, a mit a miniszter e részben eddig tett, hanem helyeslem azt is, a mit most javaslatba hozott, hogy t. i. bizottság küldessék ki, mely

az állam és az egyház közötti viszonyokat a lehetőségig szabályozni igyekeztek, és ez iránti javaslatait a ház elé terjeszste. Nehéz kérdés ez.

Az állam és az egyház közötti viszonyok egész Európában a legnehezebb kérdések közé tartoznak. Csak a legujabb időben is előttünk van egyik példa: a porosz állam. A porosz állam, hol a katolikusok számaránya sokkal csekélyebb, mint nálunk, erélyvel akar fellépni, és min kezdi? Legelsőbben is törvényeket alkot, csak az imént fejezte be tárgyalásukat, a melyek alapján e tárgyban biztosan eljárhasson.

Általában, t. ház, nekem az idevonatkozó tárgyakhoz szólni kissé nehéz, egyszerűen azért, mert nekem az állam és az egyház közötti viszonyokat illetőleg nézetem az, a mi, mint tapasztaltam, sok emberé nem. (Halljuk!) Én azt tartom, hogy e viszonyokat illetőleg a művelt világon két egymástól nevezetesen eltérő rendszer uralkodik; az egyik az amerikai, a másik az európai. — Az észak-amerikai államok törvényhozása — nem mindjárt az állam első alakulásakor, de csakhamar utána — azon elvből indult ki, hogy az állam a cultusok dolgába minél kevesebbet avatkozzék. Körülbelül, csekély módosítással, úgy tekintette a cultusokat is a státussal szemben, mint asso-

ciatiókat és valamint minden associatióra nézve, úgy a cultusokra nézve is, ha azoknak tanai vagy eljárása a státusra veszélyesek voltak, az ellen felszóllalt, fellépett, minden más egyebekben pedig szabad kezét engedett nekik.

Ez ott könnyebb volt. Azok az emberek, kiknek ősei hazájukat vallásuk üldöztetése miatt hagyták el, igenis érezték és tudták, mennyire káros következtetésü, ha a státus sokat avatkozik vallási ügyekbe.

Az európai rendszer ettől tetemesen eltér. Európában a civilisatiót a kereszténység terjesztette. A mely népek a kereszténységhez nem csatlakoztak, vagy elenyésztek, vagy ha fenmaradtak, a culturában igen hátramaradtak. A keresztény vallás levén a civilisatió megalapítója, annak vezetői voltak az egyházi férfiak, kik akkor tulnyomólag, hogy ne mondjam, kizárólag birtak tudománynyal és műveltséggel; az ő befolyásuk a státus ügyeit vezető férfiakra, fejedelmekre és egyéb nevezetes emberekre, részint tulnyomó tudományosságuk, részint pedig a vallás varázsa által nagy volt. Ennélfogva a kereszténységnek vagy a vallásnak érdekeit összeszótték a státus minden intézményével és annak gyökerei minden intézménynyel összenőttek. Ennek bizonyosságául nem kell egyebet említenem, mint hogy a legujabb időkig majd

minden államnak meg volt a maga államvallása, vagy legalább oly vallása, a melyet a többiek fölött kegyelt, ápolgatott, védett. — Franciaországban, Olaszországban, Ausztriában a katolikus vallás, Poroszországban az evangélikus, Angliában a protestáns, különösen az episcopális, az orosz birodalomban a keleti egyház, egy szóval mindenütt voltak kedvezésben részesült vallások. Ez kezd szünetezni, de még sok helyütt nem szűnt meg, mert ezt a rendszert egy nap alatt megsemmisíteni nem tartozik a lehetőségek közé, minthogy gyökerei oly mélyen bele vannak növe az institutiókba, hogy azokat kitépni convulsiók nélkül nem lenne lehetséges, és ha mégis kitépni akarnók, gyökereik újra kihajtanának, még pedig bujábban, mint annakelőtte.

Az én nézetem — a magam elvéről szölok — az, hogy a két rendszer közt jobbnak, észszerűbbnek és czélszerűbbnek tekintem az amerikait (Élénk, általános helyeslés), a mely rendszernek alapja az, hogy az állam ne, vagy minél kevesebbet avatkozzék a cultusok ügyeibe. és csak akkor és csak annyiban, a mennyiben a státus fentartása a beavatkozást szükségessé teszi. De ha ezt egyszerre el nem érhetem, azt a czélt mindig szem előtt tartom; és minden lépést, mely a felé vezet, pártolok, de nem pártolok semmi

oly lépést, a mely attól eltávolít. (Élénk helyeslés.)

Legyen szabad gyakorlati példákat felhoznom. (Halljuk!) Itt van pl. M a g y a r o r s z á g r a n é z v e k é t v a l l á s f e l e k e z e t f ő p a p j a i t i l l e t ő l e g a j u s c o m i t i o r u m, melynélfogva a katolikus és keleti egyház főpapjai hivataluknál fogva tagjai a felsőháznak. Ez a többi vallásuakra nézve nincs így. Ha akarunk jogegyenlőséget a vallásokra nézve, de ha akarunk a józan észnek szabályai szerintrendezkedni, ez az anomalia, ez a különbség nem állhat fenn. (Helyeslés.) Két módon lehetne a dolgon segíteni: vagy a többi vallásoknak is e privilegiumot megadni (Felkiáltások: Nem kell!), vagy mindeniktől el venni. (Helyeslés.) Az első annyi volna, mint egy absurdumot még egygyel szaporítani (Felkiáltások: Igaz!), és a mint én ismerem polgártársainkat, mind a protestánsok, mind a zsidók nagyon megköszönnék és deprecálnák ezen kedvezést. A dolog természete tehát az, hogy egyiknek sem kell megadni azon jogot. Tehát mikor és hol kellene ezt rendezni? Nem szólok arról, hogy jogos-e vagy nem jogos, így vagy amugy téve: hanem mi az, a mit az óvatosság és józan ész parancsol? Nem tartanám czélszerűnek, holnap egy tvczikket hozni és azt mondani, hogy sem katolikus, sem görög

keleti püspököknek nincs a főrendiházban helyük; a világért sem! Azt gondolnák, harczot üzenünk nekik, üldözzük őket; p e d i g n i n c s v e s z e d e l m e s e b b e m b e r, m i n t a m a r t y r. (Élénk tet-szés.)

Előttünk áll a főrendiház rendezése, ott lesz alkalmunk kimondani, hogy senki nem vehet részt a törvényhozásban, mint törvényhozó, csupán hivatalánál fogva, sem püspök. sem főispán és a többi. (Élénk helyeslés.) Hanem akár választás, akár kinevezés alapján rendeztessék a felsőház, vagy a kettővel együtt, azoknak, a kiknek választási vagy kinevezési joguk van, jogában álljon, ha akarnak, püspököt is választani vagy kinevezni, vagy superintendenst, vagy rabbinust vagy más embert, de az akkor nem úgy ül ott, mint püspök, mint superintendens, mint rabbinus, hanem úgy ül ott, mint kinevezett vagy választott pair-je az országnak. (Élénk helyeslés a baloldalon.)

Még egyet hozok fel. (Halljuk! halljuk!) Előttünk van és reménylem, n e m h o s s z u i d ő m u l v a a h á z a s z t a l á r a k e r ü l, a p o l g á r i h á z a s s á g k é r d é s e. (Halljuk!)

A polgári házasság nézetem szerint, absolute nem vallási, hanem tisztán polgári

kérdés. (Igaz! Ugy van!) A két mód közül, melyet eddig követtek, az egyik az engedélyezett polgári házasság, a másik a kötelező. Nem tehetek róla, én az elsőt: a facultativ polgári házasságot nem tartom logikai alapon nyugvónak, nem tartom helyesnek (Élénk helyeslés), és magára az egyházi rendre nézve is sértőbbnek tartom, mint a kötelezőt. (Felkiáltások: Igaz!) Mert ha nyersebb nyelven mondanók ki a facultativ polgári házasságról szóló törvényt, ez annyit tenne, hogy az állam azt mondja alattvalóinak: »Fiaim, ha házasodni akartok, menjeteK papjaitokhoz, adjanak ők össze benneteket, de ha azok össze nem adnak titeket, akkor jőjjetek hozzám, majd összeadlak én.« (Tetszés.) Ellenben a kötelező polgári házasság egészen más. Ott az állam azt mondja, hogy a házasság nem csak egyházi szertartás, hanem polgári szerződés, és pedig a legfontosabb, mely alapja a legitimitásnak, a successiónak stb. Én tehát mint állam megkivánom, hogy ezen polgári szerződés előttem köttessék: annak egyházi részét azután végezzétek el a magatok papjánál. Ebben sem sértő, sem absurd, sem helytelen nincs. (Élénk helyeslés.) Mindezeket fokongként meg lehet tenni.

Még egy példát említek meg; meglehet, hogy itt-ott visszatetszésre talál, de nem tehetek róla, ez meggyőződésem. (Halljuk!)

Annyiszor említettett már az egyházi javak elvétele; egy helytt elvették, nem adtak helyébe semmit, más helytt elvették és a státus vállalta magára az egyház költségeit. Én ezt oly lépésnek tartom, a mely nem vezet az én célom felé, hogy t. i. a státus csak annyiban avatkozzék az egyház dolgaiba, a mennyire szükséges; ez oly lépés, a mely ettől visszafelé vezet.

Azt hiszem tehát, nem azt kell kimondani, hogy az egyházi javak elvétetnek, hanem meg kell különböztetni, hogy mik az egyház valóságos tulajdonai és mik a státus tulajdonai a maga culturalis céljaira; és ha ez meg lesz különböztetve és a státus a magáét megtartja és használja a kulturai célokra, a másiknak elvételét azért is károsnak tartanám, mert a státusnak kellene fedezni a cultus költségeit, a mi megint messze vezetne attól, a mit én akarok, még pedig visszafelé vezetne.

Igen fontos továbbá a kath. autonómia kérdése. Sürgették ezt már a miniszteriumnál, sürgették nálunk is. Én e tekintetben abban a véleményben vagyok (Halljuk! Halljuk!), hogy a kath. auto-

nomia csak negative tartozik az országgyűlés elé. (Helyeslés.) Nekünk nincs jogunk az autonómiába akként avatkozni, hogy így legyen, hanem van jogunk azt mondani, hogy így ne legyen. (Általános élénk helyeslés.)

Például, ha valamely autonómiának eszébe jutna magának hivei irányában büntető jogot arrogálni, ezt a jogot az állam nem engedhetné meg; büntetni az államban csak az államnak van joga (Általános helyeslés); olyan autonómiát az állam el nem tűrhetne.

De sok efféle van, a mire nézve meggyőződéseim az, hogy azt lassanként érlelni, kifejteni, tisztába hozni legfőbb feladatunk.

Előttünk áll, de nemcsak mi előttünk, egész Európa előtt, a változott viszonyoknál fogva tisztába hozása az állam és az egyház közti viszonyoknak. És erre nekünk is, mint másoknak készeknek kell lennünk. Ha ezt nem ma tesszük, két dolgot nyerünk: először érik az ügy, másodszor tanulunk, okulunk más országok példáján, akkor is, ha jól, akkor is, ha rosszul járnak el. Én tehát azt hiszem, azért szükséges ez a küldöttség, hogy mindazon dolgokat, melyek ebbe belevágnak, concentrice, egybefoglalva fontolja, vizsgálja meg és adjon róluk javaslatot.

Ez nagy munka, hosszas munka lesz, de hosszasága által nem lesz rosszabb, hanem reményleni, bizonyosan jobb.

Egyet azonban szükséges erre nézve megemlítenem; én majd mintegy feltételül ohajtanám azt, hogy a bizottsági tagok választása ne most történjék, hanem halasztassék a legközelebbi őszi. Halasztassék el először is azért, mert valóban aránylag kevesen vagyunk jelen.

Azt lehetne mondani, addig is dolgozhatnak; ez azonban valóban theoretikus reménység volna; mert ha most ezen országgyűlés szétmegy, nem hiszem, hogy valaki egy bizottságot itt munkára összekaphasson, és azok, a kik most jelen nincsenek, ha beválasztatnának, épen feléje sem néznének.

De további okom még az, hogy a tagok megválasztása igen nagy megfontolást igényel. Először igen kívánatos, hogy abban a bizottságban, ámbár nem politikai, hanem felekezeti kérdésekkel foglalkozik, de mivel mégis politikai tárgy, képviselve legyen a ház minden politikai árnyalata, képviselve legyenek a vallásfelekezetek és elegendő tekintettel legyünk a nemzetiségekre is.

Azokat, kik a dologhoz értenek, vagy hajlandók az ügyet tanulmányozni, a konferenciákon kiválogatni előleges értekezés útján, nem olyan feladat, melyet ezen néhány nap

alatt, míg az országgyűlés tart, el lehessen végezni.

Utoljára még csak azt mondom szavaim bezárásaul, mit már barátaim előtt is mondtam, hogy ezen dolgokban a legnagyobb óvatosság szükséges. Az erélylyel és józan észszel párosulnia kell a leggondosabb óvatosságnak, mert a kérdés könnyen elmérgesíthető. Nem kérдем aztán, ki kezdte meg, a mint Lucanus mondja a Pompejus és Caesar közti harcáról: »quis justius induit arma, scire nefas«; itt is fölösleges kérdés, ki kezdte, ha a baj egyszer meg van. Az óvatosságot azért tartom nagyon szükségesnek, mert ezen ügy hordereje messzebb visz, ha elhibázzuk a lépéseket, mint a mennyire az kezdetben látszik. Azt mondja talán valaki, hogy az ilyen Schopperekért megél a világ.

Ez igaz, hanem azt is sokszor igazolta a történelem, hogy kicsiny dolgokból a leg-erősebb szakadások támadtak, mert hozzájárult a magánérdek, az indulat, a szenvedély és mint a német mondja, a Rechthaberei. Egyik a másikat tüzelte, és az olyan ember, ki vallási dolgokkal nem is törődött, a legdühösebb vallási háboruk harczosa lett.

Azzal végzem beszédemet, hogy én minden nemét a vallási háboruknak a lehetőségig ohajtom kikerülni. Ha a vallási háboru fan-

tismusból ered s fanatismussal vitetik, káros, veszélyes, de a z o l y v a l l á s i h á b o r u, mert nem csak fegyverrel lehet háborút viselni, igen gonoszak azok is, melyek tollal és a tanácskozási termekben vitetnek, o l y v a l l á s i h á b o r u, mely hit, v a l l á s i b u z g ó s á g n é l k ü l, m a g á n-érdekek és politikai czélok-ból vitetik, még veszélyesebb s a m e l l e t t u t á l a t o s i s. (Átalános helyeslés.)

Ettől ohajtom megmenteni országunkat, jogaink, alkotmányos állásunk feláldozása nélkül, és hogy ezt tehessük, mindenekelőtt gondoskodnunk kell fegyverekről, melyeket az ilyen háboru esetére használhassunk a m a g u n k v é d e l m é r e.

Ez véleményem. Én a miniszter ur eljárását helyeslem, nem rosza l o m s a z á l t a l a javasolt indítványt elfogadom. (Hosszasan tartó élénk éljenzés.)

DE BALLASI GÉZA.

Ára 15 kr.

